

VERLEDEN, HEDEN EN TOEKOMST VAN DE VREDESWETENSCHAPPEN

verslag van een tweedaagse conferentie op 11 en 12 december 2014 aan de Rijksuniversiteit Groningen

Toen de Groningse hoogleraar Internationale betrekkingen, prof. dr. Jaap de Wilde, vorig jaar gevraagd werd om het voorzitterschap van de Stichting Vredeswetenschappen op zich te nemen had hij enige aarzeling. Wat zijn “vredeswetenschappen” eigenlijk en zijn ze nog wel van deze tijd? Hij stelde als voorwaarde aan zijn acceptatie van het voorzitterschap dat deze vragen aan de orde moesten komen. Het 400-jarig bestaan van de in 1614 gestichte Rijksuniversiteit Groningen bood daartoe een goed kader. “Groningen” heeft 30 jaar lang (van 1962 tot 1993) een zekere wereldfaam genoten met het Polemologisch Instituut van prof. Bert Röling (en later prof. Hielke Tromp). Volgens Johan Galtung werd in die tijd ook gesproken over “GRölingen”. De Wilde was zijn eigen wetenschappelijke carrière, eerst als dienstweigeraar en aansluitend als promovendus, aan het Polemologisch Instituut begonnen en had al snel in een andere oud-gediende, Ingrid Sennema, een maatje gevonden om de op 11 en 12 december 2014 de internationale conferentie “Past, Present and Future of Peace Research” te organiseren. Ten dele als een soort reünie van de na de opheffing uitgewaaierde staf van het Polemologisch Instituut om nog eens terug te blikken op het verleden van de vredeswetenschappen, maar in verschillende panelsessies vermengd met inbreng van jonge en oudere vredeswetenschappers aan buitenlandse universiteiten die de huidige ontwikkelingen in zouden kunnen brengen om op basis daarvan te kijken naar de toekomst. “Vredeswetenschappen,” zo stelde De Wilde in zijn openingswoord, “we weten wat het was en hopelijk weten we aan het eind van deze conferentie wat het kan worden.”

PLENAIRE OPENING

Na de openingswoorden van Jaap de Wilde werd het circa 120-koppige publiek (vooral Groningse studenten en conferentiegangers; eigenlijk maar weinig mensen uit de ‘gewone’ vredesbeweging) in de Doopsgezinde Kerk, waarnaar wegens de grotere opkomst was uitgeweken voor de plenaire onderdelen op de donderdagmiddag, toegesproken door prof. dr. Joost Herman, directeur van het centrum voor Globalisation Studies Groningen dat zich in zekere zin als opvolger van het Polemologisch Instituut ziet. Herman wees op de inbreng van veel verschillende wetenschappelijke disciplines in dit centrum (rechten, internationale betrekkingen, economie, theologie, geografie, etc.) en benadrukte het belang van interdisciplinariteit waardoor namelijk ook innovatie in het onderzoek ontstaat.

Daarna waren prof. dr. Nico Schrijver en prof. dr. Johan Galtung aan de beurt om in te gaan op de regulering cq. het afschaffen van oorlog. Schrijver stelde dat de internationale regulering in het internationaal recht in de praktijk te veel is gericht op de vraag wanneer je wel oorlog mag voeren (en in het huidige tijdsgewricht is men daar in zijn waarneming minder terughoudend in geworden omdat men het probleemoplossend vermogen van militair geweld overschat) en minder op de vraag hoe oorlog is te voorkomen of te vermijden door de inzet van andere middelen (het probleemoplossend vermogen van die alternatieve middelen als sancties, mensenrechtenbeleid, diplomatie, conflictpreventie, ontwikkelingssamenwerking wordt zwaar onderschat). Schrijvers leermeester Bert Röling waarschuwde voor de oorlogen die per ongeluk konden uitbreken en wat met alle macht moest worden voorkomen. Dit type per ongeluk uitbrekende oorlog werd “Röling-oorlog” genoemd, ter onderscheiding van de “Von-Clausewitz-oorlog” die niet per ongeluk uitbreekt maar doelbewust als voortzetting van politiek met andere middelen en die dus in principe te reguleren zijn door het aanreiken van alternatieven. Vredesonderzoek heeft volgens Schrijver een belangrijke rol te vervullen in het aantonen van de genoemde over- en onderschattingen en in het voorkomen van doelgerichte of per ongeluk gevoerde oorlogen. Daarbij kan ook nog gekeken worden naar Rölings kritiek op het “geweldverbod” in artikel 4 van het VN-handvest dat zich beperkt tot de ‘eerste’ inzet van geweld en in zijn ogen te weinig richt op het reguleren van terugslaan met geweld uit zelfverdediging of als onderdeel van een VN-ingrijpen.

Johan Galtung vertelt dat hij uit een familie van medici komt en dat in deze wetenschappelijke discipline theorie en praktijk hand in hand gaan. Geneeskunde wordt beoefend in interactie met zieken en ziektes, zowel preventief als curatief. Zo moet het ook bij vredesonderzoek zijn: probleemoplossend in interactie met conflicten, om deze te voorkomen en om ze tot stilstand te brengen, in te dammen en mogelijk tot een gezonde situatie terug te brengen. In het Westen stellen we dat vredeswetenschappen zijn verdwenen, maar in de rest van de wereld leven de vredeswetenschappen volop. Misschien omdat daar ook de te genezen conflicten alom aanwezig zijn. Zo is de Noor zelf op dit moment hoogleraar aan de Islamitische Universiteit in Kuala Lumpur (Maleisië). Vrede bestaat volgens een door Galtung op een flapover uitgeschreven formule uit een breuk met het product van gelijkheid (equity) en harmonie als teller boven de streep en het product van trauma en conflict als noemer onder de

streep. Gelijkheid is samenwerking voor een wederzijds gelijk voordeel (vgl. de samenwerking bij Frans de Waal in zijn Studium Generale lezing net een paar dagen vóór deze conferentie); harmonie is een emotionele resonantie waarbij we de zorgen van andere delen (vgl. de empathie bij Frans de Waal). Trauma bestaat uit de wonden uit het verleden die geheeld kunnen worden door verzoening (wederom Frans de Waal) en conflict bestaat uit de mogelijke wonden van het heden en de toekomst die voorkomen kunnen worden door te werken aan oplossingen (alleen deze ontbreekt bij Frans de Waal). Er zijn dus vier dingen nodig om oorlog uit te bannen, namelijk het werken aan gelijkheid, harmonie, verzoening en conflictoplossing.

$$\text{PEACE} = \frac{\text{EQUITY} \times \text{HARMONY}}{\text{TRAUMA} \times \text{CONFLICT}}$$

Uit een onderzoek naar de deelname van verschillende landen aan de oorlogen in de afgelopen duizend jaar (met een correctie voor de bestaansperiode van het betreffende land) komt volgens Galtung de volgende top vier meest oorlogszuchtige landen naar voren: (1) de VS, (2) het VK, (3) Israël en (4) Turkije / het Ottomaanse Rijk. Twee christelijke, een joods en een islamitisch land. Een soortgelijk onderzoek waarbij een langere periode werd geanalyseerd en cultuurgebieden in plaats van landen werden ingedeeld leverde wederom op dat de christelijke wereld op de eerste plek stond, gevolgd door de islamitische, het taoïsme / confucianisme op plek drie, het boeddhisme op vier en het hindoeïsme op vijf (maar zou dat ook niet te maken kunnen hebben met de aantallen landen die de genoemde cultuurgebieden omvatten?). Galtung eindigt met de concrete casus "ISIS". ISIS wordt alom als te vernietigen kwaad gezien, maar voor een vredeswetenschapper is de vraag van belang wat ISIS eigenlijk wil. Dat blijkt het herstel van het kalifaat (van vóór 1516, dus van vóór de Ottomaanse sultans zich die titel toeëigenden) en een nietsontziende wraakneming op wat de VS en het VK de Arabische wereld hebben aangedaan dat gesymboliseerd wordt in het Sykes-Picot verdrag van 1916 waarin de Arabische wereld door de koloniale machten werd verraden en opgedeeld. Bombardementen helpen niet; daardoor creëer je alleen maar een voedingsbodem voor een nieuwe ISIS. In plaats daarvan zouden internationale troepen naar de regio gestuurd moeten worden om christenen en andere minderheden te beschermen en zouden tegelijkertijd onderhandelingen begonnen moeten worden over een internationaal erkend kalifaat.

staand v.l.n.r. vragensteller, Johan Galtung, Jaap de Wilde

In de vragenronde komt vooral de problematiek van de term "internationale gemeenschap" aan de orde. Wie zijn dat? Volgens Galtung is deze veel gehoorde term een met succes geïntroduceerde PR-term voor "het Westen".

Ook als bijvoorbeeld de BRICS-landen die met elkaar twee tot drie keer zoveel inwoners tellen als het Westen het er niet mee eens zijn, wordt nog steeds over “de internationale gemeenschap” gesproken. Zelf heeft Galtung zijn toevlucht tot de term “de mensheid” genomen. Ook erkent hij dat het bij die “internationale gemeenschap” vooral over mannen gaat en nauwelijks over vrouwen. Hij benadrukt echter dat het een misvatting is te geloven dat vrouwen betere vredeswerkers zouden zijn. In het algemeen zijn dat vrouwen beter in het bevorderen van gelijkheid en harmonie, maar zijn ze volgens hem minder goed dan mannen in verzoening en conflictoplossing.

EERSTE PANELESSESSIE: INTERNATIONAAL RECHT, ETHIEK EN CONFLICTHANTERING

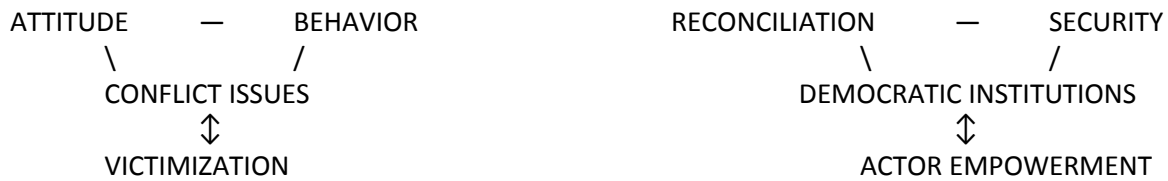
De eerste panelsessie liet al meteen zien welke diversiteit schuilgaat achter de term “vredeswetenschappen”. Vier inleidingen die onder één noemer bijeen waren gebracht, maar nauwelijks enig raakvlak met elkaar hadden. De eerste spreker, dr. Peter van Krieken, benadrukte dit verschijnsel ook bij de verschillende VN-instanties waarbij hij betrokken is geweest. De term ‘vrede’ is naar zijn oordeel een te omvangrijk verzamelbegrip geworden. Hij illustreert dit aan de hand van de diverse pogingen die ondernomen zijn om een “Verklaring van het Recht op Vrede” op te stellen en geaccepteerd te krijgen. Kernelementen in die verklaring zijn de internationale vrede en veiligheid, ontwapening, menselijke veiligheid, het recht op verzet, vredesbewarende maatregelen, het recht op dienstweigering gestoeld in de vrijheid van godsdienst en geweten en het reguleren of terugdringen van private militaire en veiligheidsondernemingen. Daarnaast gaat het om vredeseducatie, ontwikkeling, het milieu en kwetsbare bevolkingsgroepen. Volgens Van Krieken staan er in deze ontwerpverklaringen veel te veel punten waarvan sommige zelfs strijdig met elkaar zijn (hoever ga je bij het recht op verzet? Bijvoorbeeld; hoort daar ook het gewelddadig verzet bij?). De meeste “Verklaringen van het Recht op Vrede” komen de laatste tijd voort uit de enkele jaren geleden ingestelde Mensenrechtenraad van de Verenigde Naties en in de ogen van Van Krieken probeert deze met deze verklaringen het primaat van de Veiligheidsraad op het gebied van vrede en veiligheid te ondermijnen. In de discussie blijken anderen het positiever te zien. De initiatieven komen vooral uit Afrika en Azië die al wel regionale verklaringen hebben aangenomen en ondervertegenwoordigd zijn in de Veiligheidsraad.

De tweede spreker in dit panel is prof. Mansoob Murshed, als econoom werkzaam bij het International Institute for Social Studies aan de Erasmus Universiteit in Rotterdam. Hij analyseert dat bij het zoeken naar oorzaken van interne gewapende conflicten of burgeroorlogen te beperkt wordt gekeken naar de controle over economische rijkdommen van een land of naar het tekortschieten van de staat om effectief haar macht uit te oefenen. Daarbij wordt volgens hem het bestaan van structurele tegenstellingen in een samenleving en de daarmee samenhangende grieven tussen bevolkingsgroepen te veel onderschat of zelfs geheel genegeerd. In landen waar een structurele ongelijkheid is tussen verschillende bevolkingsgroepen, in sociaal, economisch, cultureel of politiek opzicht, is de neiging zich met de betreffende groepen te identificeren heel sterk, ook al zijn de groepeigenschappen niet van toepassing op het individu. Een lid van een economisch achtergestelde groep blijft zich met die groep identificeren ook al heeft hij of zij zichzelf wel omhoog kunnen werken. Net als de apen van Frans de Waal prefereren deze individuen sociale rechtvaardigheid, ook al zou dit in hun eigen persoonlijk nadeel uitwerken. Volgens Murshed vormen deze structurele tweedelingen en de daaruit voortkomende grieven de oorzaken van de nieuwe vormen van conflicten binnen staten die we nu om ons heen zien en die essentieel afwijken van de klassieke vormen van burgeroorlog. Deze nieuwe vormen van conflicten bestaan uit massale protesten, geïsoleerde opstanden en aanslagen en het ontstaan van sektarisch geweld dat veelal door rijke individuen wordt gefinancierd maar door de armeren in de samenleving wordt uitgevoerd.

De derde spreker in dit panel was een vrouw, dr. Erna Rijdsdijk, en als ethica werkzaam bij de Nederlandse Defensie Academie. Zij hekelde de vooral in Amerikaanse oorlogsfilms veelgehoorde morele drijfveer “to make this world a safer place.” Het is tamelijk inhoudsloos, maar vormt wel een rechtvaardiging voor veelal ongebreideld geweld tegen een ieder die die veiliger wereld kennelijk in de weg staat. In plaats van dit soort ogenschijnlijk universele morele principes is het beter om het handelen van militairen in hun militaire praktijk te laten leiden door noties van directe verantwoordelijkheid voor hun handelen jegens andere personen – vriend of vijand – en juist de alles rechtvaardigende morele constructies zoveel mogelijk af te breken. Bij het eerste bouwt Rijdsdijk voort op de Frans-joodse ethisch-filosoof Levinas, bij het tweede op de Franse postmodernist Derrida.

De laatste spreker in dit panel is de ler dr. Pat Gibbons, werkzaam bij de faculteit voor landbouw en voedsel aan de Universitair College van Dublin en veelvuldig betrokken bij humanitaire hulpprogramma's. Waar veel van zijn collega's vooral vanuit de theorie spreken, spreekt hij naar eigen zeggen vanuit de praktijk. In de praktijk van de humanitaire hulpverlening bestaat een toenemende noodzaak tot samenwerking met ontwikkelingsprogramma's en ook met vredesopbouw. Zoals we in de tweede panelsessie nog zullen horen wordt deze met de mond beleden door de hulpverlenende instanties, maar is het voor de mensen die we proberen te helpen bittere

noodzaak. Probleem is dat hulpverleners verantwoording schuldig zijn aan de donoren en niet aan de mensen die ze helpen. Geïnspireerd door Galtung heeft Gibbons ook een tekening gemaakt:

De uitdaging is nu, volgens Gibbons, om van de hulpverleningssituatie links, waarin het slachtoffer vooral in zijn slachtofferrol wordt bevestigd, naar de situatie rechts kunnen komen waarin de lokale burger het heft (weer) in eigen hand kan nemen. Gibbons hoopt dat de vredeswetenschap hier een bijdrage aan kan leveren. Hiervan zullen we aan het eind van het conferentieprogramma twee aansprekende voorbeelden tegenkomen.

TWEDE PANELSESSIE: MENSELIJKE VEILIGHEID EN ONTWIKKELING

De eerste panelsessie had nog plaatsgevonden in de Doopsgezinde Kerk; de tweede en derde panelsessie (laatstgenoemde had als titel "Concepten van Vrede / Vredesonderzoek") vonden parallel plaats in twee zaaltjes van het vrijwel naast de kerk gelegen Van Swinderenhuys dat eigendom van de Rijksuniversiteit Groningen is. Van de 120 mensen die het plenaire deel bijwoonden was intussen al een flink deel vertrokken.

De eerste spreker in deze sessie was Marenne M. Jansen, promovendus aan de Radboud Universiteit Nijmegen, TNO en de Nederlandse Defensie Academie. Haar inleiding over theorie en praktijk van de zogenaamde "3D-benadering" (de geïntegreerde benadering van Defense, Diplomacy and Development) sloot aardig aan bij de laatste bijdrage van de eerste panelsessie. Ook Jansen benadrukte dat de integratie vooral op institutioneel niveau plaatsvond tussen de drie betrokken Haagse ministeries (Defensie, Buitenlandse Zaken en Ontwikkelings-samenwerking) maar dat de daadwerkelijke integratie in "het veld" minder problematisch was. De benadering sluit vooral aan bij de dominante opvatting over veiligheid en ontwikkeling: "geen veiligheid zonder ontwikkeling en geen ontwikkeling zonder veiligheid" (er klinkt altijd nog iets van de binnen de kerken en de vredesbeweging veel gehoorde opvatting dat "vrede en gerechtigheid" onlosmakelijk met elkaar verbonden zijn in door, maar de woorden zijn anders en de concepten vanzelfsprekend ook). Jansen onderscheidt ten aanzien van dit nieuwe paradigma drie groepen: "gelovigen" (onderzoekers en politici die het over een nieuw paradigma hebben), "instrumentalisten" (met name binnen defensie die het over "winning hearts and minds" hebben) en "radical critics" (binnen de vredesbeweging en delen van de ontwikkelings- en hulporganisaties die over "gevaarlijke retoriek" spreken en erop wijzen dat de lokale bevolking nog steeds slachtoffer blijft en niet het heft in eigen hand kan nemen; er wordt volgens hen geen ontwikkelingshulp gedaan, maar deze wordt juist gehinderd). Volgens Jansen heeft deze laatste groep op dit moment helaas gelijk, tenzij de invulling nog drastisch verandert.

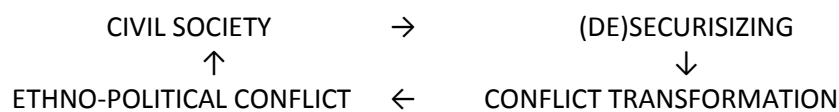
De tweede spreker in deze tweede panelsessie was Omar Moufakkir, docent aan de toerisme-opleiding van de Saxion Hogeschool in Deventer. Relevant voor zijn inleiding is dat hij zelf van Marokkaanse afkomst is en voor zijn inleiding heeft hij als ondertitel de eerste regel van het liedje "Ik heb een tante in Marokko ..." omgevormd tot "Visiting my aunt in the Netherlands ...". Waar toerisme voorheen een verschijnsel was bij de Westerse elite en later bij Westerlingen in het algemeen, neemt het toerisme inmiddels ook een hoge vlucht als verschijnsel bij de hogere en middenklasse in de rest van de wereld. Afrikanen en Aziaten die het kunnen betalen willen nu wel eens een bezoekje brengen aan de befaamde centra van de Westerse cultuur of, zoals gesuggereerd in de ondertitel, aan hun familieleden in Europa en Amerika die tot voor kort alleen maar vanuit een nieuwe woonoorden naar hun landen van herkomst afreisden. Moufakkir maakt duidelijk dat wij ons nauwelijks bewust zijn van het beeld dat deze Afrikaanse en Aziatische toeristen bij hun bezoek aan onze landen en steden krijgen van "ons" en vooral van "onze" houding ten aanzien van hen en van hun in Nederland of Europa levende familieleden. Velen keren geschokt terug naar eigen land, vertellen daar over de vreemdelingenhaat waarmee ze zijn geconfronteerd en voeden of versterken daarmee de culturele kloof. Veel Arabische toeristen prefereren inmiddels een vakantiebestemming in een ander Arabisch land. Waar Mahatma Gandhi en Mark Twain toerisme als probaat bestrijder van vooroordelen en toeristen als boodschappers van vrede zagen, versterkt het toerisme naar onze landen de vooroordelen en maakt ze de toeristen die bij ons komen tot boodschappers van haat en conflict.

De derde spreker, Soledad Granada, was een bevlogen vredesactiviste en vredesonderzoekster afkomstig uit Colombia en onlangs begonnen aan een promotieonderzoek aan de Universiteit van Hamburg onder de veelomvattende titel "The Missing Link Between Peacebuilding and State-building in Modern and Globalised War en Partial Postwar Context". Haar inleiding bestond feitelijk uit één grote tirade tegen de door het Westen en witte mannen gedomineerde vredesonderzoek. Vredeswetenschappers uit landen waar geen gewapende

conflicten plaatsvinden matigen zich aan dat zij mensen in door conflicten verscheurde landen kunnen vertellen hoe ze vrede moeten maken. Volgens haar is de hedendaagse burgeroorlog een mengsel van premoderne en postmoderne ideeën en moeten we onze taal, onze instellingen en ons onderzoek kritisch herzien.

Ik heb haar nadien nog gesproken en gesteld dat het mij niet terecht lijkt om vredeswetenschap alleen maar te koppelen aan de praktijk van conflicten elders in de wereld. Het vreedzame Westen is namelijk op diverse wijzen actief betrokken bij die conflicten elders en het lijkt mij beslist noodzaak om (wetenschappelijk) onderzoek naar die betrokkenheid te doen. Dat geldt voor wapenhandel, economische belangen, het tegengaan van migratie naar ons deel van de wereld, maar bijvoorbeeld ook de toegenomen vreemdelingenhaat en aversie tegen “vreemde” culturen die in het Westen sterk groeiende zijn. Dat is vanzelfsprekend iets anders dan vanuit ons deel van de wereld vertellen hoe ze elders in de wereld hun conflicten op moeten lossen, maar de vredeswetenschap in het Westen op voorhand als “verkeerd georiënteerd” verklaren is mij te simpel en daar kan het niet bij blijven.

De vierde en laatste spreker in dit tweede panel is Richard Georgi, vredesactivist bij Peace Brigades International, onlangs afgestudeerd aan een universiteit in Berlijn en thans werkzaam bij het Duitse Mensenrechteninstituut. Hij heeft zijn afstudeeropdracht bij de faculteit politieke filosofie gecombineerd met een verblijf als PBI-vrijwilliger in de Zuid-Mexicaanse deelrepubliek Chiapas (waar de Enschedeërs Ageeth Potma en Jelle Wind ook enige tijd als vredeswerker hebben gezeten, maar dan voor het SIPAZ-team). Zijn onderzoeksvraag betrof de rol van de civiele samenleving (gewone burgers en hun organisaties) bij het indammen of juist laten escaleren van geweld. Die rol wordt in het algemeen als indammend gezien, maar volgens Georgi laten de conflicten op de Balkan en andere etno-politieke conflicten in de wereld juist zijn dat de civiele samenleving juist ook het geweld verder kan opstoken. Aansluitend bij Mansoob Murshed stelt hij dat conflicten niet zozeer ontstaan uit de drang om objectief vast te stellen behoeftes te ledigen, maar veeleer uit heel subjectieve houdingen en aannames. Sociale constructies, zoals etnische identiteit. In Chiapas heeft hij twee mensenrechtenorganisaties onderzocht. Eén die zich op mensenrechten voor iedereen inzet en één die zich vooral inzet voor de mensenrechten van één enkele groep. En nu bleek dat de particularistische mensenrechtenorganisaties veel sterker geneigd was om de situatie in Chiapas als een met militaire veiligheidsmaatregelen aan te pakken conflict te zien dan de universalistische mensenrechtenorganisatie. Net als Van Krieken stelde ook hij dat begrippen als vrede en mensenrechten niet zelden voor politieke karretjes worden gespannen. Ook van hem een mooie tekening; dit keer een vierkant:

Dat er een correlatie is tussen particularisme / universalisme en de neiging om gewelddadige oplossingen te zoeken lijkt me evident. Maar ik vraag me wel af wat die correlatie zegt over oorzaak en gevolg. Leidt een particularistisch houding vanzelf tot gewelddadige conflictoplossing of leidt gewelddadige conflictoplossing tot particularisme. De Aramese Beweging voor Mensenrechten (ABM) baseert zich weliswaar op de Universele Verklaring van de Rechten van de Mens maar past deze vooral toe op de Aramese minderheden in het Midden-Oosten (zonder overigens andere groepen hun mensenrechten te ontzeggen). Ze is dus particularistisch, maar tegelijkertijd principieel gewelddoos en zal dus ook nooit oproepen tot gewelddadig ingrijpen om de eigen gemeenschap te beschermen.

CONFERENTIEDINER

De oud-medewerkers van het Polemologisch Instituut en de diverse inleiders, waaronder mijn persoontje, staken vervolgens de straat over naar het Academieggebouw van de Rijksuniversiteit Groningen waar het conferentiediner plaatsvond. Ongewild kwam ik bij Johan Galtung aan tafel te zitten. Een niet onverdeeld genoegen. De man is een grootheid in zijn vakgebied met een enorme staat van dienst, zowel in theoretisch als in praktisch opzicht, maar wil dat zelf ook wel heel graag weten en etaleren. Je krijgt een aaneenschakeling van beroemdheden (regerings- en rebellenleiders) voorgeschoteld waar hij ooit mee aan tafel heeft gezeten waarbij de kleinste details worden opgedist van conflicten die soms al waren beëindigd voordat ik geboren was. “Hedendaagse vredeswetenschappers zijn zich veel te veel gaan focussen op de theorie en hebben nauwelijks meer een binding met de praktijk van het zoeken naar uitwegen in gewapende conflicten,” was een in diverse varianten gehoorde opmerking van de ruim tachtigjarige grijsaard die nog steeds de hele wereld afreist en tracht te oplossingen aan te reiken waar hij maar kan. Ook het Polemologisch Instituut krijgt er van langs: “Ze hielden zich met allerlei symptomen van de Koude Oorlog bezig, maar kwamen niet tot de kern en de oorzaak: de botsing tussen twee economische ordeningsprincipes met elk een eigen belang; de zeevarende Westerse wereld en de meer aan land gebonden grote continentale wereld van de toenmalige Sovjet-Unie en China. Dit ogenschijnlijk ideologische

geschil had een heel natuurlijke, geografische en daarmee ook geopolitieke oorzaak, maar dat heeft vrijwel niemand willen onderkennen. En dus gaat de strijd onverminderd door, met andere ideologische begrippen.”

Tijdens het tafelen werd ook verhalen verteld uit het roemruchte verleden van het Polemologisch Instituut dat zo genoemd werd omdat Bert Röling het idee had met het voorstel tot een instituut voor “oorlogskunde” meer kans van zou hebben dat het universiteitsbestuur ermee in zou stemmen dan als hij met een voorstel tot een Irenologisch Instituut, ofwel een instituut voor “vredeskunde”, zou zijn gekomen. Saillant is ook dat het Polemologisch Instituut in 1993 door interne ruzies uit elkaar is gevallen en is opgeheven. Waar die ruzies over gingen, werd niet vermeld, maar ongetwijfeld heeft het ermee te maken dat er, net als bij “de Boerderij” aan de Universiteit Twente, rond die periode langzaam een eind kwam aan de academische vrijplaats die het jarenlang was geweest. “We deden maar wat,” was een veelgehoorde opmerking, en de verhalen van verschillende stafleden over de wijze waarop zij zelf aan hun baan waren gekomen en over de huisvesting van het Instituut doen sterk denken aan de praktijken die J.J. Voskuil in zijn 7-delige reeks “Het Bureau” heeft beschreven. Zo begon de wetenschappelijke carrière van Jaap de Wilde met een losse opmerking tegen Hielke Tromp dat hij zojuist was erkend als gewetensbezwaarde. “Dan kun je mooi bij ons je vervangende dienst doen,” zei Tromp. Een andere vredeswetenschapper, waarvan ik de naam nu maar niet zal noemen, vertelde dat hij eigenlijk was gezakt voor zijn doctoraal examen rechten, maar dat Röling hem graag in de groep wilde hebben en dat hij alle hoogleraren in de examencommissie is langs geweest om hen toch akkoord te laten gaan met het slagen van de betreffende student en diens aanstelling bij het Polemologisch Instituut.

VIERDE PANELESSESSIE: BURGEROORLOG EN TERRORISME

De derde panelsessie, over concepten van vrede / vredesonderzoek, vond op donderdagmiddag parallel plaats aan de tweede, en heb ik dus niet bij kunnen wonen. De drie panelsessies op de vrijdag vonden daarentegen allemaal na elkaar plaats in de grote zaal van het Van Swinderenhuys waar de circa 50 overblijvers vrij gemakkelijk een plek konden vinden.

De eerste spreker in deze vierde panelsessie is dr. Muhadi Sugiono van de Universitas Gadjah Mada in Yogyakarta, Indonesië. Meer dan een decennium na de aanslagen in New York en Washington en de daarop geopende “oorlog tegen het terrorisme” moet je concluderen dat ondanks alle maatregelen die in dat kader zijn genomen, de veiligheid, en vooral de door burgers beleefde veiligheid, er niet groter op is geworden terwijl de dreiging een ander aanzien heeft gekregen. Al Qaida is bijna Salonfähig geworden, nu ISIS op het toneel is verschenen. De impact van alle anti-terrorisme-maatregelen betreft ook vooral de gewone burgers (die zich met name op vliegvelden maar ook elders de meest drastische veiligheidsmaatregelen moeten laten welgevalen) lijkt de terroristen nauwelijks te treffen. In de terrorismebestrijding worden globaal twee benaderingen onderscheiden: de harde aanpak bestaande uit de oorlog tegen het terrorisme en diverse contra-terrorisme-maatregelen en de zachte aanpak die vooral bestaat uit de-radicaliseringsprogramma's. Beide benaderingen gaan volgens Sugiono echter uit van een verkeerde aanname. De harde aanpak gaat ten onrechte uit van terrorisme als een vorm van oorlogvoering en de zachte aanpak ziet terrorisme ten onrechte als een gevolg van radicalisering. Het grote probleem in de wetenschappelijk onderbouwing van beide benaderingen (zoals dat ook aan Nederlandse universiteiten plaatsvindt) is dat er geen consensus bestaat over wat terrorisme nu eigenlijk is, dat het onderzoek te zeer gericht is op snelle en noodzakelijk geachte ‘antwoorden’, belast is met een grote hoeveelheid vooroordelen (onder andere ten aanzien van de islam) en met een te grote emotionele en morele lading.

Wat zouden vredeswetenschappen kunnen bijdragen? Ze zouden volgens Sugiono, in ieder geval de interne dynamiek in de discipline van de terrorismestudies kunnen onderzoeken en bij kunnen dragen aan een kritisch onderzoek van de binnen de terrorismestudies gehanteerde concepten. Een derde bijdrage van de vredeswetenschappen zou het commitment aan waarden als geweldloosheid en respect voor mensenrechten kunnen zijn, niet alleen met betrekking tot de ultieme doelstelling (het terrorisme moet vernietigd worden om geweldloos en respectvol samen te kunnen leven) maar ook ten aanzien van de voor het realiseren van die doelstelling in te zetten middelen. Het handhaven van de kritische positie en van het commitment aan waarden is de grootste uitdaging voor de vredeswetenschap in het tijdperk van terrorisme, aldus Sugiono.

De tweede spreker is Stef Wittendorp die thans promotieonderzoek doet bij de Groningse leerstoel Internationale Betrekkingen en als student is afgestudeerd de bij terrorismebestrijding gehanteerde balans van vrijheid en veiligheid. Ter wille van onze veiligheid moeten we een deel van onze vrijheid inleveren, zo heet het, en de meeste burgers gaan daar erg gemakkelijk in mee. Maar is er eigenlijk wel sprake van een dergelijke balans? Er zijn verschillende wetenschappers die dat bestrijden. Zo wordt de balans nogal onnauwkeurig gevonden (het gaat om twee volstrekt verschillende grootheden), blijft de veiligheid van de burger ten aanzien van de staat volstrekt buiten beschouwing (Big Brother heeft wel erg veel macht gekregen), vormt de inperking van onze vrijheid in

zichzelf een gevaar voor onze veiligheid, depolitiseert de balans-metafoor het debat over de maatregelen (veiligheid kost nu eenmaal een deel van je vrijheid) en zal de logica achter deze metafoor zich binnenkort tegen zichzelf keren. Gevaar en veiligheid zijn bovendien sociale constructies. Iets wordt gezien als bedreiging (zonder dat dit objectief het geval hoeft te zijn) en die collectieve duiding van een gevaar is dan plotseling genoeg om tegenmaatregelen te treffen (zonder dat er dus echt sprake is van een dreiging, laat staan dat de maatregelen effectief zouden zijn). Door veiligheid dan ook nog als tegengestelde van vrijheid te framen, leidt elke duiding van een nieuw gevaar vrijwel vanzelf tot een aanslag op een burgerlijke vrijheid. Wittendorp neemt de titel van het beleidsstuk van het Brits voorzitterschap van de EU in 2005, kort na de aanslagen op de Londense metro, als voorbeeld: "Liberty and Security – striking the right balance" met een beveiligingscamerabeeld van de in de metro stappende ouders van de aanslag op de voorpagina. De burgerlijke vrijheden worden met een grote vanzelfsprekendheid gepresenteerd als een zware inperking op de noodzakelijk geachte veiligheidsmaatregelen. Dit leidt volgens Wittendorp tot dramatische verschuivingen in wat wij publiekelijk maar ook juridisch zijn gaan accepteren. Een eerste verschuiving is dat mensen worden aangepakt op grond van een bepaald profiel waar ze aan voldoen. Ze hoeven niets strafbaars gedaan te hebben, maar louter en alleen dat hun alledaagse doen en laten overeenkomsten vertoont met het doen en laten van terroristen, maakt hen verdacht en zet vele deuren op tot juridische maatregelen zoals, en dat is de tweede verschuiving, het preventief aanhouden van mensen.

De derde spreker is Berto Jongman, voormalig medewerker van het Polemologisch Instituut en thans gevestigd als onafhankelijk consulent. Binnen het Polemologisch Instituut hield hij zich bezig met het vervaardigen van een jaarlijkse editie van een wereldkaart waarop de gewapende conflicten en mensenrechtenschendingen stonden aangegeven. Reuze handig in het tijdperk dat er nog geen internet was. Maar ook in het huidige tijdperk worden nog steeds grote dataverzamelingen aangelegd. Deels door defensie (en die gegevens zijn niet toegankelijk) en deels door vredeswetenschappers (die dus wel gedeeld worden). Jongman noemt een aantal voorbeelden waaronder de in de reisbranch zeer populaire "Terrorism and Political Violence Map" waarop terroristische aanslagen, stakingen en volksoptochten en grootschalige demonstraties staan aangegeven. De "Global Database on Events, Language and Tone" is een zeer vernuftig systeem dat krantenberichten e.d. analyseert en op grond daarvan niet alleen gebeurtenissen in kaart brengt maar ook hoe deze door verschillende betrokkenen worden geduid. Een derde voorbeeld is een overzicht van "States most at Risk of State-led Mass Killings". In de huidige editie staat Syrië op plek drie, de Centraal-Afrikaanse Republiek op twee en, opmerkelijk, Myanmar op één.

De vierde en laatste spreker in deze panelsessie is Paul Rusman, eveneens voormalig medewerker van het Polemologisch Instituut en, samen met Ko Colijn, voormalig medewerker van Vrij Nederland. Hij werkt thans bij de rechtenfaculteit in Groningen hij kwam met een speltheoretische beschouwing van het conflict met Iran. Iran zal volgens hem een kostbaar gebaar moeten maken om het vertrouwen van het Westen ter herwinnen.

VIJFDE PANELSESSIE: VRIENDSCHAP, VIJANDSCHAP EN NEUTRALITEIT

Waar de vierde panelsessie met twee voormalige medewerkers van het Polemologisch Instituut eindigt, begint de vijfde panelsessie ermee. De eerste spreker is dr. Philip Everts die eerst vanuit het Polemologisch Instituut en later vanuit de faculteit Sociale Wetenschappen van de Universiteit van Leiden veelvuldig publiceert over de publieke opinie waar het om oorlog en vrede ging. De deelname aan militaire missies is echter niet alleen afhankelijk van de publieke opinie in eigen land, maar ook van die in bevriende naties. Met een Italiaanse collega komt hij binnenkort met het boek "Mind the Gap: Transatlantic Relations, Public Opinion and the Use of Force" waarin vooral het vermeende verschil centraal staat tussen de publieke opinie in de Verenigde Staten en die in Europa als het om de inzet van militairen gaat. Volgens Robert Kaplan zouden de Amerikanen komen immers van Mars afkomstig zijn en dus veel oorlogszuchtiger zijn dan de Europeanen die volgens hem van Venus afkomstig zijn. De vredeswetenschappers hebben aan beide zijden van de oceaan gekeken naar wat de publieke opinie als bedreiging ziet, hoe men over de Atlantische band denkt, de mate van "wij"-gevoel en de algemene gedachten over de inzet van geweld. Wat dat laatste betreft blijken Europeanen niet echt veel vredelievender te zijn dan Amerikanen, maar zijn de Amerikanen de belangrijkste functie van het leger in de bescherming van hun land en belangen terwijl de Europeanen met het leger bepaalde waarden willen verdedigen of verspreiden. Zo werd de Kosovo-oorlog meer door Europeanen dan door Amerikanen gesteund. Ook qua andere factoren kon je zien dat het verschil tussen Amerikaanse en Europese steun aan oorlog niet zozeer kwantitatief maar vooral kwalitatief is. De volgende spreker is dr. Ine Megen die een onderzoek had afgestoft van de tijd vóórdat ze bij het Polemologisch Instituut werkte. Ze is nu dan ook werkzaam bij de Groningse geschiedenisfaculteit en keert in haar inleiding terug naar het midden van de jaren '80 toen ze werkzaam was op het Wetenschappelijk Bureau van de Pacifistisch Socialistische Partij (PSP) en ook in breder Europees verband onderzoek deed naar de mogelijkheid voor Nederland om het NAVO-bondgenootschap te verlaten en weer een neutraal Europees land te worden wat

het tot 1940 ook was geweest. In dat onderzoek onderscheidde ze twee vormen van neutraliteit: een passieve neutraliteit zoals Zwitserland en Oostenrijk die huldigden en zich uit in afzijdigheid en een actieve neutraliteit die Zweden huldigde en die zich uitte in een actieve buitenlandpolitiek om de spanning tussen de twee machtsblokken te laten verminderen. Naar het oordeel van Megen en een deel van de Europese vredesbeweging zou voor een dergelijke actieve neutraliteit gekozen worden. Geen schuilen achter de dijken, maar werken aan ontspanning en het voorkomen van een oorlog. Na de val van de Muur, toen ze zelf ook als weg was bij het Wetenschappelijk Bureau, was niet langer sprake van een spanning tussen twee machtsblokken en verschoof het concept van 'neutraliteit' dan ook dramatisch. Ten aanzien van de voormalige Warschaupactlanden in Midden-Europa werd toen voorgesteld om deze een passieve neutraliteit te geven vergelijkbaar met Zwitserland en Oostenrijk. Dat is niet gebeurd en Megen concludeert dat de politiek zelden iets doet met aanbevelingen van politieke denktanks. In de twee jaar dat ze bij de PSP werkte, heeft ze de Tweede-Kamerfractie nooit gesproken.

De derde spreker in deze panelsessie, dr. Tom Sauer en werkzaam bij de faculteit politieke wetenschappen aan de Universiteit van Antwerpen, heeft geen verleden met het Polemologisch Instituut, maar sluit in zijn inleiding wel aardig aan bij de terugblik van Megen. Vanuit die terugblik hadden we het huidige conflict met Rusland over Oekraïne namelijk heel goed aan hebben kunnen zien komen, aldus Sauer. Het Westen heeft sinds de val van de Muur nooit echt veel empathie voor Rusland getoond en liet het NAVO-bondgenootschap ook na de opheffing van het Warschau-Pact gewoon voortbestaan. Een militaire bondgenootschap heeft echter een gezamenlijke vijand nodig en impliciet bleef dat altijd een mogelijke dreiging uit het Oosten. In plaats van de voortzetting van een militaire verdedigingsorganisatie had het Westen moeten kiezen voor een collectieve veiligheidsorganisatie waar Rusland deel van uitmaakt, zoals bijvoorbeeld de OVSE. Het "partnerschap voor de vrede" dat Rusland vanuit de NAVO werd aangeboden was beslist niet genoeg. Sauer trekt de vergelijking met de afloop van een tweetal andere grote conflicten in Europa. Na de Napoleontische tijd, 200 jaar geleden, werd de verliezer, Frankrijk, als volwaardig lid opgenomen in de zogenaamde "Heilige Alliantie" waarin de andere vier grootmachten en overwinnaars (Rusland, Oostenrijk, Pruisen en Groot-Britannië) zitting hadden. Na de Eerste Wereldoorlog, 100 jaar geleden, werd de verliezer, Duitsland, juist van de toen opgericht Volkenbond uitgesloten met het uitbreken van de Tweede Wereldoorlog als gevolg. En 25 jaar geleden heeft West-Europa niet het voorbeeld van het Congres van Wenen herhaald maar het "Dictaat van Versailles" herhaald.

Maar het bleef niet alleen bij die fout. Al meteen in de jaren '90, toen de verhoudingen nog goed hadden kunnen zijn, werd fout op fout gestapeld toen het Westen in de oorlogen in voormalig Joegoslavië stelselmatig partij koos tegen Ruslands historische bondgenoot Servië. Aan het eind van de jaren '90 werden voormalige Warschaupactlanden, Polen, Tsjechië/Slowakije en Hongarije opgenomen in het NAVO-bondgenootschap, tegen tien jaar eerder gedane toezeggingen in. En het eerste decennium van het huidige millennium zag niet alleen de toetreding van andere Warschaupactlanden tot de NAVO, waaronder zelfs drie voormalige Sovjet-republieken, maar ook het initiatief van George Bush jr. om tot een raketverdedigingssysteem in Midden-Europa te komen dat officieel tegen Iran gericht was maar feitelijk tegen Rusland. In 2008 waarschuwde Rusland al voor een burgeroorlog in Oekraïne en vond de oorlog tegen NAVO-kandidaat Georgië plaats, maar het Westen deed niets met deze signalen. Leidend voor het Westen was de vrees dat de NAVO "out of business" zou raken, maar volgens Sauer zijn we dankzij die NAVO nu "out of peace". In plaats van in te blijven zetten op de NAVO zullen we moeten werken aan een collectieve veiligheidsorganisatie samen met Rusland. Dit pleidooi komt erg overeen met wat ik zelf tijdens de bijeenkomst van Oorlog is geen Oplossing op 29 november jl. in Utrecht heb bepleit. Vanuit de zaal komt de tegenwerping dat de NAVO Turkije en Griekenland met elkaar heeft verzoend, maar Sauer wijst er fijntjes op dat Griekenland, ondanks die "verzoening" nog steeds één van de grootste defensie-uitgaven in de wereld kent; fors hoger dan het Europees gemiddeld. Zelfs nog in deze crisisperiode die ze doormaakt.

De vierde spreker in deze panelsessie is een duo: Yuri van Hoef en Erdogan Aykaç die samen in Groningen hebben gestudeerd en van wie de eerstgenoemde thans promotie-onderzoek doet aan de Universiteit van Leeds en de laatstgenoemde aan de Universiteit Groningen. In plaats van vriendschappen tussen landen, onderzoeken zij de rol van persoonlijke vriendschappen tussen regeringsleiders en de case die ze presenteren betreft de vriendschap tussen de Amerikaanse president Obama en de Turkse premier en thans president Erdogan (geen familie, zo benadrukt Aykaç). Op basis van een analyse van hun beider karakter kome Van Hoef en Aykac tot de conclusie dat vooral een onderlinge vriendschap moet zijn geweest die Obama liet besluiten om vlak na zijn aantreden in 2009 de ambitie van Erdogan te steunen om Turkije tot regionale leider uit te laten groeien. Dit, ondanks het feit dat al snel grote meningsverschillen tussen beide landen aan het licht kwamen, zoals de erkenning van de Armeense genocide, de relatie met Israël (waarbij Turkije juist de tegenstanders van Israël zoals Iran en Hamas ondersteunt), de aanvankelijke aarzeling van Turkije om de Arabische Lente te ondersteunen (in de Libië-oorlog deed Turkije niet mee) om vervolgens inzake Syrië wel actieve steun te geven aan de opstandelingen waar juist Amerika, tot grote woede van Turkije, weer een terugtrekkende beweging heeft gemaakt. Ook krijgt Erdogan steeds meer

kritiek vanuit Amerika op zijn binnenlandse politiek. Vanuit de zaal kwam dan ook al snel de vraag waarom de vriendschap tussen Obama en Erdogan nog steeds onderzocht zou moeten worden en of het niet beter is om naar de relatie tussen Poetin en Erdogan en de thans waarneembare toenadering tussen Rusland en Turkije te kijken.

UITREIKING SCRIPTIEPRIJS “VISIONS OF PEACE”

Voorafgaand aan de zesde en laatste panel sessie van de eigenlijke conferentie vindt op vrijdagmiddag eerst de uitreiking van de scriptieprijs plaats die de Stichting Vredeswetenschappen dit jaar voor de zevende achtereenvolgende keer organiseerde. 43 studenten aan verschillende Nederlandse universiteiten hebben hun afstudeerscriptie ingestuurd om door een driehoofdige studie beoordeeld te worden. In het lijstje universiteiten dat opgenoemd werd heb ik de technische universiteiten in Delft, Eindhoven en Enschede niet langs horen komen, terwijl de Universiteit Twente ook een bestuurskunde-faculteit heeft met een opleiding ‘Europese bestuurskunde’ en de Stichting Vredesweek van plan is om de achtste uitreiking volgend jaar aan de Technische Universiteit Eindhoven plaats te laten vinden.

Van de 43 scripties zijn er uiteindelijk drie genomineerd, alle geschreven door vrouwelijke studenten, van wie er twee persoonlijk aanwezig zijn. De derde, Frances Topham Smallwood, was helaas verhinderd, maar presenteert haar onderzoek via een videofilmje. Zij was in maart en april dit jaar in Libanon geweest om onderzoek te doen onder de in Libanon neergestreken Syrische vluchtelingen. Zoals we helemaal aan het begin van de conferentie al hoorden worden vluchtelingen veelal uitsluitend gezien als slachtoffers en wordt hun bestaan gedefinieerd als “humanitair probleem” en feitelijk losgemaakt van de politieke context die aan hun vlucht ten grondslag ligt. Vluchtelingen en vluchtelingenkampen zijn in onze perceptie uitwisselbaar en vluchtelingen zijn hulpeloze mensen die vooral geholpen moeten worden. In Libanon heeft de regering ervoor gekozen geen grote kampen in te laten richten en wonen de meeste Syrische vluchtelingen in de steden. Daar voldoen de meesten absoluut niet aan het beeld van slachtoffers, maar zijn de meesten politiek en humanitair actief. Ze zijn over het algemeen goed opgeleid en kunnen uitstekend verwoorden wat zijn van hun eigen situatie en van de situatie in hun land vinden. Daarnaast zijn de meesten actief in de hulpverlening aan andere Syrische vluchtelingen en door aan conflictbemiddeling te doen. Ze voldoen absoluut niet aan het stereotype beeld van vluchtelingen en het stereotype beeld weerhoudt hen er ook van om zichzelf als vluchteling te zien en bij de aanwezige internationale hulporganisaties aan te kloppen. Daardoor blijven zij zelf en ook hun humanitaire en politieke activiteiten verstoken van enige internationale financiële ondersteuning en dat frustriert hen mateloos.

Terwijl zij via haar videoboodschap bijzonder inspirerend overkwam, zat ik al te denken om te kijken of we haar op de een of andere manier naar Enschede zouden kunnen uitnodigen om haar bevindingen te delen met Syrische vluchtelingen hier. De volgende dag stond een opinie-artikel van Erik van Ommering in de NRC die als promotie-onderzoeker met Syrische vluchtelingen in Libanon woont en werkt.

Een andere Amsterdamse genomineerde, Johanna Küther, heeft onderzoek gedaan naar de invloed van internationale NGO's en hun internationale campagnes bij het vorig jaar tot stand gekomen VN Wapenhandelsverdrag (om internationale wapenhandel aan banden te leggen). Haar bevindingen worden nu gebruikt bij nieuwe internationale ontwapeningscampagnes zoals die tegen killerrobots. De prijs van € 1.500 (beschikbaar gesteld door de ASN-bank) blijkt echter te gaan naar de Groningse studente Nina Liza Bode die onderzoek had gedaan naar de stereotypering van vrouwen die actief deelnemen aan de gewapende strijd, zoals de Twentse Tanja Nijmeier die met de Colombiaanse FARC meevecht. Net als Johan Galtung aan het begin van de conferentie bestrijdt ook zij het beeld als zouden vrouwen alleen maar vreedzame wezens zijn.

ZESDE PANELESSESSIE: INSTITUTIONALISERING VAN VREDESWETENSCHAP

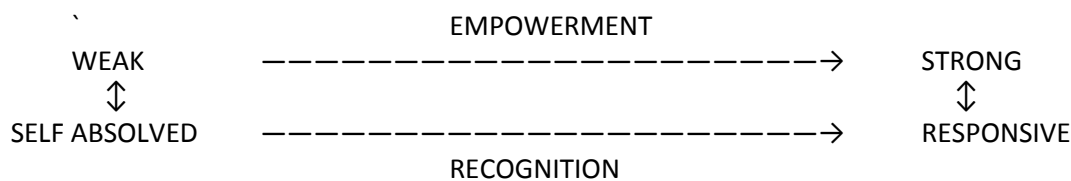
Aan het begin van de zesde panel sessie waarin ook ik het met Egbert van Hattem geschreven paper mag presenteren en die vrijdagmiddag om 15.30 begint, is het aantal aanwezigen inmiddels teruggelopen tot krap 30. Bij onze vier inleidingen zit ook weer een duo, dat dit keer mag beginnen. Dr. Maria Vivod heeft een Hongaarse achtergrond maar werkt aan een onderzoeksinstituut in Straatsburg en Stefan Khittel werkt aan het Oostenrijkse Instituut voor Internationale Politiek in Wenen. Laatstgenoemde meldt dat de verschillende wetenschappelijke instellingen in Oostenrijk die zich met vredeswetenschappen bezighielden de komende tijd allemaal hun deuren zullen moeten sluiten. De Oostenrijkse regering ziet vredeswetenschap niet langer als prioriteit. Vivo en Khittel zijn elkaar veelvuldig tegengekomen in Servië en de Filippijnen en merken dat daar de belangstelling voor vredeswetenschap des te groter is. Dat bracht hen op de gedachte dat in de internationale vredeswetenschappen het primaat misschien veeleer in de zogenaamde “periferie” moet worden gelegd in plaats van in het zogenaamde centrum (zijnde Amerika en West-Europa). Dat neemt niet weg dat we vanuit Europa onze ervaringen nog wel

zouden moeten delen. Veel Aziaten bleken zich nauwelijks bewust van de diverse oorlogen en spanningen (onder andere tussen Oostenrijk en Hongarije) die zich in het thans zo vreedzame Europa hebben voorgedaan. Maar we moeten wel af van het idee dat wij in het Westen weten wat goed is voor de rest van de wereld, waarmee met name Vivo niet alleen de blanke VN-soldaat op het conferentiemateriaal maar ook het aandragen van oplossingen door Johan Galtung bekritiseerde. We moeten leren luisteren in plaats van te denken te weten hoe het moet.

Van mijn eigen presentatie van het paper van Egbert van Hattem en mij zelf heb ik geen aantekeningen gemaakt. In het paper worden over een drietal vormen beschreven waarin aan de Universiteit Twente de verbinding is gezocht tussen de vredeswetenschap en het vredesactivisme, namelijk “de Boerderij” in de jaren ’70, de “Universitaire Vredesdagen” in je jaren ’80 en de samenwerking van Enschede voor Vrede en de Wetenschapswinkel anno nu. In zijn slotopmerkingen na afloop van deze laatste panelsessie en dus van de hele conferentie zal Jaap de Wilde naar deze samenwerking verwijzen als toekomstig model om nog ergens niches voor vredeswetenschap te vinden en om vredeswetenschappers juist door een ‘institutionele band’ met de vredesbeweging “bij de les” te houden.

Na mij is prof. Alexander Sergunin van de Staatsuniversiteit van Sint-Petersburg in Rusland aan de beurt. Hij geeft een interessant overzicht van de stand van de vredeswetenschappen in Rusland. Aan de belangrijkste wetenschappelijke instelling van Rusland, de Russische Academie van Wetenschappen, zijn de vredeswetenschappen nagenoeg afwezig. Aan een paar Russische universiteiten, zoals zijn eigen universiteit, bestaat het wel, maar vrij marginaal. Er zijn echter ook nog wetenschappelijke NGO’s zoals het UNESCO Kazan Institute for the Culture of Peace en het Center for Ethno-Political Regional Studies aan de Moscow School of Conflict Studies waar belangrijk werk op dit gebied wordt verricht. Een vierde poot van de Russische wetenschapsbeoefening wordt gevormd door de verschillende beroepsverenigingen, maar ook daar komen de vredeswetenschappelijk feitelijk niet aan bod. Inhoudelijk is de ‘kritische vredeswetenschap’, zoals Sergunin deze noemt, vooral gericht op de zogenaamde ‘negatieve vrede’ (dus het voorkomen en uitbannen van oorlog) en richt zich daarbij met name op de terugkeer van het begrip “vreedzame coexistentie” dat de huidige Russische buitenlandpolitiek domineert maar dan zonder de Marxistisch-Leninistische connotatie. Daarnaast is er een ‘utopische vredeswetenschap’ die zich vooral richt op de ‘positieve vrede’, de cultuur van vrede en geweldloosheid en begrippen als samenwerking en integratie. In de Russische beoefening wordt ze sterk gekarakteriseerd door kwantitatieve methodes, maar er is ook steeds meer aandacht voor “early warning” en voor de noodzaak om de in Rusland dominante ‘realistische’ (dus op het nastreven van belangen gebaseerde) theorie van internationale betrekkingen uit te dagen.

De laatste presentatie wordt gegeven door dr. Andrea Valdambrini van het Interdisciplinair Centrum voor Vredeswetenschappen aan de Universiteit van Pisa, Italië. Ook daar hebben ze moeten constateren dat de band met de vredespraktijk was weggefallen en dat de vredeswetenschappen steeds meer door ideologische getheoretiseerd werden gekarakteriseerd. In plaats van te wachten op een lokale vredesgroep die hen weer een band zou geven met de praktijk, besloot het centrum zelf naar buiten te gaan en hebben de verhuizing van een daklozenopvang in Pisa opgepakt als nieuw onderzoeksproject waarin ze hun analysemodellen, maar ook hun trainingen in conflict-hantering en ‘empowerment’ aan de praktijk konden toetsen. Het gaat daarbij om de acceptatie van de daklozen door hun nieuwe omgeving, maar ook om het ‘empoweren’ van de daklozen zelf. Wederom een schema:

Beide processen, empowerment en (zelf)acceptatie versterken elkaar. Een ook hier sluit Jaap de Wilde zich bij aan. We moeten als vredeswetenschappers veel meer gaan denken in termen van veranderingsprocessen. Dat geldt in de eerste plaats de vredeswetenschap zelf. Het in deze sessie bekritiseerde plaatje van een blanke VN-militair die de hand groet van een zwart jongetje was bewust gekozen om dat duidelijk te maken. De vredeswetenschap van de jaren ’80 was antimilitaristisch; tijdens deze conferentie hebben we twee bijdragen vanuit het Nederlands Defensie-Instituut aangehoord. De oude vredeswetenschap is dood en begraven. Deels omdat de vragen andere zijn dan toen en deels omdat het universitaire en politieke klimaat geen academische vrijplaatsen meer toestaan. De nieuwe uitdagingen zijn de oorzaken van geweld en de mogelijkheden tot verandering.